

Тялото

Историята не е само история на политическите факти, теории и социални събития. Тя е история и на нашето човешко тяло. Историята на тялото е историята на приключенията на нашето тяло като място на болката и желанието, щастието и нещастиято. Тя е история на обществените правила и забрани, които чрез точно отработени социални ритуали и определени езикови форми, карат човека в съответното историческо време да преодолява и възпитава всички вълнения и чувства, свързани със срама, неловкостта и страха..

Историята на тялото е история на модата: поредната норма, която обществото надява на тялото, за да подчертае разликата в социална йерархия и ранг, за да контролира отношенията между половете, за да наложи онова, което обществото позволява на индивида да покаже от своето тяло съответно в местата на публичен и частен живот.

Историята на тялото е история на законите, като например тези за трудовата заетост, за налагане и отхвърляне на ограниченията, изключващи жените от местата за работа и определени професии, за свободното време, за хигиенните условия на работа и живот, за забраната и разрешаването на абортите, срещу криминалните деяния и насилия срещу жените и мъжете, чрез които държавата регламентира отношенията между половете и контролира телесното поведение на личността.

Тя е история на институциите като брак, семейство, казарма, училище... , които дисциплинират тялото, защото налагат господстващите за съответ-

ното време ценности и норми на поведение.

Историята на тялото е история на образите и представите за женственост и мъжественост на съответното общество, чрез които то прави видими идеалите си за физическа и морална красота, каноните си за "хубаво" и "добро", за да поддържа социалните отношения между половете като основа на реда и прогреса в обществото и държавата.

Тя е история на начина, по който болестта и колективните епидемии променят отношението към тялото, изменят груповите и индивидуалните представи за пола и превръщат здравето тяло и демографското равновесие в основна ценност на обществото. Историята на тялото е история на начина, по който научното съзнание открива тялото като биологичен организъм, а медицината насърчава създаването на обществен идеал за "красиво" чрез своя начин на определяне на "здравото" и "болното", считани не за клинични категории, а за морални ценности. Тя е история на осъзнаването на тялото като място на болката (раждането, раните, смъртта...) и на волята за нейното преодоляване, започвайки със спорта, който трябва да кали и възпита тялото в издръжливост.

Или ако обобщим: историята на тялото показва как и защо тялото става място не само на биологичните, но и на обществено формираните инстинкти. Нека сега с вас се опитаме да изведем някои от характерните линии на този процес в Югоизточна Европа. Общото е, че тук тялото е подложено на влиянията на обществените норми и идеологии на патриархалното, буржоазното и комунистическото общество. Сходното между тях е, че тези общества смятат за цивилизовано човечество това, което държи своите желания в границите, определени от общността. Да се опитаме да очертаем тези граници.

Мъжете и жените

ВЪВ ВСЕКИДНЕВНИЯ ЖИВОТ

В културата на селото и ранния еснафски град на Балканите през 19-ти век съществуват голям брой ограничения за поведението на жената и мъжа. Те се стремят да съхранят патриархалната полова нравственост като условие за жизнена сигурност и социална стабилност. Патриархалният човек свързва представите си за стабилност в обществото и за сигурност в живота с устойчивостта на семейството, с гладкия и спокоен щастлив брак.

"Да обичаме, да имаме дом и да събираме дом е една от най-добрите ни народни черти. Българските младежи в миналото не обичаха да хаймануват; всякой гледаше с време да си се задоми и настани в негова си къща; да "върти къща" беше гордостта толкова на мъжа, колкото и жената. Бракът беше свят и светиня; безбрачието пусто име, почти неизвестно в Отечеството".

Вестник "Родолубец. Орган на народните интереси" (1889 г.) не одобрява също новопоявилото се отрицателно отношение към брака сред младите хора от онова време.

За характера и същността на щастливия брачен живот и семейно разбирателство, които определят ритъма на градското всекидневие в Югоизточна Европа, можем да съдим от описанията, оставени ни в стопанските селищни истории, писани в началото на 20-ти век, в споменните и отчетните книги на еснафските организации от онова време, а също и в спомените на хората от самия 19-ти век. Всички тези описания свързват семейната

Селянка, Унгария

стабилност с това, че няма "нешащни бракове", разводите са по-скоро изключение, отколкото правило, защото липсват изневери и най-вече семейни кризи поради прелюбодеяние на жената.

През 19-ти век "безбурният брачен" живот е ценност, която определя поведението на съпрузите и се постига, защото вкъщи "рядко се чува кавга", тъй като жената "слуша мъжа и не му отговаря, когато е нервиран", съобразява се с "положението му и се ограничава според финансовите му възможности". Описаната хармония в съпругеския живот се дължи на патриархалния морал, чиито господстващи норми и ценности определят всяко действие на мъжа и жената в границите на дома и извън него.

Същевременно ред забрани контролират всекидневното телесно поведение в местата на частен и обществен живот, за да се поддържа описаната хармония като една от основните жизнени ценности в патриархалния свят. Тези ограничения стават задължителни поведенчески норми за жените. Те трябва да "предпазят" жената в патриархалния свят от всяко изкушение, което би я отклонило от зададената ѝ роля на майка, домакиня, полова партньорка, морална опора на мъжа в семейството:

1. Жената не трябва да гледа чужд мъж в очите;

2. Жената не бива да спира и да говори с непознат мъж на улицата без свидетел, това може да се случи само ако мъжът е близък роднина;

3. Жената трябва винаги да слуша мъжа или да му говори с наведена глава.

- Каква е представата на патриархалния човек за семейно щастие?

- Какви ли други забрани са съществували по отношение на поведението на жените на обществени места?

- Какво ли се е случвало на жените, които не са се подчинявали на тези забрани?

Съпрузи, Албания, 1875

Тук ще се обърнем към два примера на жени, които не са следвали налаганите им ограничения, или които, поне в своя интимен свят на мечти и желания, не са искали да ги спазват. Нека видим какво се случва на жените, които не се подчиняват:

Източник 1. *"В Прилеп през 1886-1887 г. била учителка баба Неделя. Свободното ѝ държане и пушенето на тютюн не се харесало на прилепчани, които не могли да се примирят с мисълта, как тъй една жена... може да си позволява... свободно да разговаря с мъжете учители, които не са ѝ роднина. Те ѝ наложили строг контрол, поради което веднага след свършването на учебната година тя напуснала града".*

Хр. Шалдев, История на град Прилеп, 1916 г.

Видната учителка Рада Киркович пише в спомените си, публикувани през 1927 г.:

Източник 2. *"В Пловдив, един от най-големите български градове, по-първите жени, па и по-средните бяха тогава огра-*

ничени, дори да не излизат от дома си сами. И ако нямаше някой свой домашен да ги придружава, когато отиваха, например на гости..., то едно слугинче вървеше след тях... За жената, не бе и мислимо да посещава мъжки събрания, а още повече за една учителка, към която бяха обърнати всички родителски погледи. Мене не един път ме теглеше и ми се искаше да отида на някое от събранията в читалището и да чуя известни четива, сказки..., но аз не посмях да направя това никога".

1. Какво тези жени отказват да правят или искат да не правят?

2. Какви са основанията на Рада Киркович да не се бори с традиционните ограничения?

Както видяхме никак не е било лесно на жената през 50-60-те години на 19-ти век да не се съобразява с нормите на телесно поведение, налагани ѝ от общността. Старата полова нравственост контролира телесното поведение на човека в балканския град и село чрез разделянето местата на публичен живот на мъжки и женски:

- училищата стават мъжки и девически;
- кръчмата и кафенето са за мъже;
- седянка за моми;
- хоро за мъже и хоро за жени;
- в театъра местата са мъжки и женски.

"Входните билети бяха прости листчета бяла хартия, ... с буквата М (за мъже) и Ж (за жени)", спомня си Никола Начев.

(*"Калофер в миналото, 1927 г.*)

1. Каква според вас е била целта на тези строги разграничителни линии в пространствата, където се срещат мъжете и жените?

2. От какво са се страхували хората в ранния 19-ти век, ако мъжете и жените имат потесни контакти - най-вече, когато са седнали един до друг?

- физически контакт?

- могат свободно да разговарят?
- емоционален контакт?
- могат да говорят за семейните тайни?

Този хармоничен ред се гради първо, на подчинението на момичето и момчето на волята на родителите и на родовия интерес при избора на брачния партньор, и второ, на подчинението на жената на нейната обществено отредена и призната роля на съпруга и майка. Това подчинение се постига чрез обгръщането на тялото с предохранителни забрани, които регламентират неговото всекидневно поведение. Затова нормите на патриархалната култура, първо покриват тялото с пластовете дрехи, които трябва да направят невидима неговата еротика и сексуално привличане; после същите тези норми определят движенията на тялото, които го правят недостъпно за сексуално и емоционално общуване, за каквото се смята докосването с поглед, подаването на ръка, доближаването на коленете...

Така тези норми превръщат чувствата и сексуалните желания в нещо срамно, а съществуващите забрани за общуване между половете пораждаат страх от собственото тяло и неговите желания. Срамът и страхът от собственото тяло стават една от формите, чрез които в патриархалното общество се контролира телесното поведение на личността и се регламентират отношенията между мъжете и жените в Югоизточна Европа през ранния 19-ти век.

"Страх от мъж, страх от чужди, страх от самата себе си, страх от всичко. То нашето живот ли беше. Като добичета: роди се, раждай и мри" - казва героинята от известна театрална пиеса, писана от мъж и играна в началото на 20-ти век в София.

Това е текст, писан от Иван Хаджийски, историк и социолог на патриархалното и модерно българско общество, който описва влиянието на турския мироглед върху всекидневните отношения между мъжете и жените в раннооснафския български град:

На пазара, Сараево, 20-те

Източник 3. *"Под влияние на турската полова философия в еснафските градове съществуваша известни ограничения за жената, които обаче не целяха нейното лично унижение. Турците, един от най-интересните по мироглед народи, опазваха половото целомъдрие с всички средства.*

Първо: изхождайки от правилото, че апетитът от гледане е подготовка за яденето... не даваха нито чужд мъж да вижда жената, нито жената - чужд мъж. За тази изолация нямаше по-плодоносно средство от високите дувари и решетки на харемите.

Второ: когато все пак жената трябва да излезе, тя увиваше плътта си с шалвари от 20 аришина басма, а на лицето си спускаше завеса, яшмак, така че стройната бяла и мека плът на ханъмките служеше като скелет на някаква манифактурна къделя.

На трето място: ако с първата си жена мъжът бе направил някаква неволна грешка; или пък тя не задоволяваше на-

пълно представата за телесни и женски добродетели в техните подробности, той имаше право да си вземе втора, трета, четвърта, и т.н. без всякакво ограничение жени, за да поправи грешката си и за допълване на липсващите добродетели на предните му жени. По този начин турчинът имаше в семейството си всичко, за което бе жадно тялото и душата му, и не чувстваше нужда от никаква изневяра. Всичко ставаше в семейството, в многобройното, запазено, семейство".

Ив. Хаджийски, Бит и душевност..., София, 1995.

1. Какво е позволено и какво е забранено да прави жената във всекидневието?
2. Какво има пред вид авторът, когато пише "Турците, един от най-интересните по мироглед народи"?
3. Защо Иван Хаджийски смята, че съществуващите "известни ограничения за жената, обаче не целяха нейното лично унижение"?

Разделянето на публичното пространство

на места, където общуват само мъжете и отделно от тях жените, създава възможности и за двата пола да се срещат и обменят мисли за неща, които ги вълнуват. Тук обикновено се обсъждат случки, събития, които не се отнасят пряко до нещата от семейното всекидневие. Това, например, са нещата от живота, които изкушават женското въображение и мечти, вдъхновявани от разказите и подаръците на техните мъже търговци, идеци от далечни страни. Това обикновено се случва в празничните дни, когато жените са заедно на черква и след литургията имат свободно време да поостанат заедно, за да си побъбрят на воля. Ето какво е останало в спомените на българския дипломат и политик Михаил Маджаров за подобни дни и срещи от средата на 19-ти век в родния му град Копривщица.:

Източник 4. *"Струва ми се, че копривщенки добиваха своите обществени познания и своето развитие в черквите, но не от черковното четене, което бе едвам слушано, а от разговорите. Благодарение на редовното ходене на черква всяка копривщенка срещаше през деня по десетина жени, с които разговаряше на разни въпроси. Там се повтаряше всичко онова, което мъжете бяха донесли от гурбет. Те знаеха доста неща за Александрия и за Анадола... Градовете Цариград, Смирна, Александрия, Айдын и пр. бяха познати не само по име, но и по климат, по носия, по нрави. Една щеше да разкаже за един град, а я слушаха други пет. После захващаха друга и така си разменяха познанията. Островите по Егейско и Средиземно море бяха много по-познати на копривщенки, отколкото градовете на Северна България. Цариград, Александрия, Смирна бяха по-близки, отколкото Плевен, Елена, Разград."*

М. Маджаров, Спомени, т. II, София, 1942.

1. Защо жените имат нужда да общуват и да си създават някакъв тип свое общество?

2. Какво вълнува основно тези жени и ги извежда от света на всекидневното?

3. Какви интереси събуждат у жените подаръците и разказите на мъжете за далечни градове и страни?

4. Мислите ли, че женското любопитство към света извън домашното огнище, към далечни градове, обичаи, мода ще повлияе върху тяхното поведение в техния собствен свят - дома и семейството? Ще се опитат ли те да променят облеклото си, интериора на домовете си?

Бихме могли да си представим как изглежда всекидневието на мъжа през тази епоха, четейки описанията на пътешествениците и разказите на авторите, писали историята на своите населени места от онова време:

Източник 5. *"Във Велико Търново мъжете зиме пълнят кафенетата, където прекарват времето си в празни игри. В някои кафенета няма ни вестници, ни друго занимателно нещо книжовно. В празнични дни през лятото ходят на разходка до лозята, а в делнични близо до града, покрай реката. Младите въведоха и пиене по тези разходки, което не е толкова похвално."*

Петко Славейков, "Цариградски вестник", 1885.

"В Пловдив, той стани сутринта, пил не пил кафе вкъщи, иди си на дюкяна, стои там целия ден, на обед хапни малко сирене и хляб, вечер иди си у дома, пийни чаша маслика, вечеря що има сготвено, легни да поспи и пак стани- това е всичкий пловдивски живот."

Ив. Богоров, "Няколко деня...", 1855-1856

1. Как според тези описания изглежда един ден от живота на мъжа в занаятчийския град? Опитайте си да си представите някои от семейните разкази на тези мъже и тяхното отношение към съпругите им?

2. Тежък ли е животът им според тях самите?

Ученички от Девическото училище "Кармен Силва", Румъния, 1936

3. Опитайте си да си представите за какво си говорят мъжете по време на разходките?

Момичетата и момчета започват да се опознават

Както видяхме, в патриархалния свят съществуват редица забрани, които контролират всекидневното поведение на мъжете и жените. Липсват социални пространства за общуване между половете преди брака; момчетата и момичетата са лишени от възможността да се опознаят едни други, за да се освободят от срама и страха, сковаващи движенията на тялото и изразяването на чувствата им. Всичко това превръща срама и страха от емоционалните и сексуални желания на собственото тяло в общо поведение за мъжете и жените от онази епоха.

Фолклорът например запазил доста образци за ергенски полов срам: особено разпространени са песните за овчаря, който не смее да погледне и докосне девойката в първата брачна нощ, избрана му за съпруга от неговата майка. Защото годежите в българ-

ското полускотовъдно, полузанаятчийско село "стават в отсъствието на момъка овчар, без той да е видял момата".

Източник 6. "Между състоятелните овчарски семейства често е имало случаи: да се уговори годеж между малолетни деца..., а сватбата- когато пораснат за венчаване... годеникът вижда избраната му годеница, когато си дойде за сватбата".

Хр. Димитров, История на едно село близо до гр. Котел.

• Можете ли да си представите такава сватба днес? Как бихте се чувствали в подобна ситуация?

• Можете ли да посочите други примери на брачни договори днес (например от други социални класи)?

Срамът и страхът, които обгръщат емоционалното и сексуално поведение, са до голяма степен резултат от всички ограничения на патриархалния морал, които препятстват влизането на мъжете и жените във физически до-

Ученици, Босна

пир и не допускат откритото изразяване на любовни чувства и отношения преди брака, както видяхме от тези примери.

Дори в местата, където се предполага, че момчета и момичетата могат да се запознаят и опознаят, каквито са седенките, сватбите, чешмите за вода в селата, семейните гостувания, нарочните запознанства, ходенето до фурната и дюкяна в градовете, то техните срещи на погледи, размяна на всекидневни изречения става под надзираващия и строг поглед на майката, омъжената роднина, старата баба сватовница.

Този поглед е израз на общественото мнение, мнение, което в патриархалния свят следи дали поведението на всеки отговоря на предписанията на тогавашния морал. Този поглед контролира телесно поведение на момичетата и момчетата, гарантирайки че то ще се осъществява в границите на патриархалната нравственост, т.е. те няма да докосват ръцете си, да се гледат в очите, да говорят за интимните си чувства.

Отклонението от тези норми се наказва с

най-тежката присъда, тази на общественото мнение. Или, както пише българският историк и социолог Иван Хаджийски: "Опозоряването, ставането за показ пред хората е гражданска смърт, най-тежкото наказание, което често предизвиквайки чувство на силен срам у провинилия се, завършва понякога със самоубийство и лудост".

• Какво означава "гражданска смърт"? Как останалите хора от обществото се отнасят към "провинилия се"?

• Познавате ли подобни примери днес? Какво днес е социално "забранено" във вашето общество?

Иван Хаджийски дава пример за обществен остракизъм и на момичето при неспазване на нормите на средата, в която то живее:

Източник 7. "Това е кратката история на първата 'проститутка' в Троян. ...Кака Пена се съгласила срещу един атлазен елек един делничен ден да отиде до мегдана, придружена от ергена, който ѝ дал елека, об-

Маскен бал, Тимишоара, 20-те

лечена със същия елек. Нищо повече и нищо по-малко. Но умряла стара мома с прозвището джадия (проститутка). И наистина тя си позволила това, което не било позволено дори на годеници...."

- Представете си как са живели тогава момичетата. Какво означава тази обществена "присъда" за поведението им в техния всекидневен живот, например, когато искат да отидат на пазар, когато отиват на църква, когато говорят с други хора?

- Попитайте своите родители, баби и дядовци дали те знаят за подобни случки от своята младост!

- Какво бихте казали днес за самотните майки, за съжителството без брак? Има ли разлика в отношението към подобни ситуации в малкия и голям град?

Обществените ценности от онова време изискват мъжете и жените, момчетата и момичетата да не изразяват мечтите, чувствата си и най-вече да крият всичко, което се отнася до желанията и проблемите на тялото.

Например, видният български поет К. Христов, един от ректорите на Софийския университет в началото на века, автор на първите еротични стихове, пише през 1940 г. за срещите си в края на 19-ти век:

" Нашите срещи биваха съвсем кратки и то обикновено насаме... Изключения имаше 2-3, в лунни нощи, когато сляпата улица опустее и заспее. Ние вървахме един до друг, не смеейки дори да се уловим за ръце и приказвахме за най-незначителни неща, само не затова колко много се обичаме."

- Знаете ли други примери (филми, романи), които описват подобни ситуации?

Следващият текст ни позволява да осъзнаем страха на мъжа по отношение на "заплахите" от забавленията, които биха задържали жената извън дома и семейните задължения:

Източник 8. *"Габровката е все така добра домакиня и грижовна майка. Това са нейните забавления и удоволствия. Тя не знае унижаващи забавления извън дома, във външния свят, които управляват търновката и разрушават семействата в града. Отдадена на къщната си работа, габровката учи децата си на ред и упорство. До-*

като търновката, отдадена на вънкашни забавления, води по същия път децата си и ги учи да търсят забавление с всякакви средства."

Т. Икономов, Пътни бележки, в. "Турция".

1. Защо авторът преувеличава "заплахите" от външни забавления като разходка, посещения, събирания на приказки и клюки, участие в женски сдружения?

2. От какво лишават жената тези извън-домашни удоволствия?

3. От какво влияние върху поведението на жената се страхува авторът?

4. Опитайте се да очертаете консервативните ценности, които авторът защитава?

Ето и няколко примера, които разкриват моменти, когато тези строги правила се изоставят дори в патриархалното общество.

Източник 9. *"Мъжете и жените слуги и ратаи се събират по Великден. По време на празниците мъжете и жените от Велико Търново отиват на разходка до лозята. Всичко се осветява от огъня на гроздоберачките: главно жени, девойки от планинските села събират грозде през деня, а през нощта играят хора. Това е красива гледка: огньове, гайди и щастливи виковете "ихууу".*

П. Славейков, "Търново", "Цариградски вестник", 1885

"Върхът на всички забавления са сватбите, които винаги са свързани с известна разпуснатост...; играе се шарено хоро, т. е. мъже и жени размесено... Друг път такива 'силни' преживявания са безусловно забранени, по-право, невъзможни..."

"Бал и хоро", статия в "Родолюбец", 1889/15.

1. Какви емоции могат да изразяват мъжете и жените по време на празници, за разлика от всекидневието, където подобни чувства са недопустими?

Младоженци, Босна, 20-те

2. Как празниците влияят върху отношенията между мъжете и жените според този текст?

3. Сравни тези забавления със забавленията от 30-те години и от днес!

4. Каква нова телесна култура създават новите танци и как те променят отношението на момичетата и момчетата към собствените им тела?

Тук имаме един пример как младите хора започват да променят консервативните идеи за поведението на младите момичета на обществените места:

Източник 10. *"Аз се привързах много към Люси...висока, стройна блонетка с чувствени уста и живи, дяволити очи...Тя беше една напълно еманципирана млада жена, която пушеше и пиеше по баровете и разменяше нецензурни вицове с многобройните си приятели. Тя беше необикновено щедра и готова да направи всичко за приятелите си.*

Тя истински обичаше Сава. Нейният начин на живот, липсата ѝ на задръжки и духовитият ѝ, често неприличен речник бяха, разбира се, напълно различни от нашите, но това само я правеше по-интересна за нас, "буржоазните момчета", на чийто консервативен манталитет и маниери тя реагираше с една смесица от любопитство, хумор и нежност, може би искайки понякога да бъде като нас... Когато слухът достигна до мама, тя се ужаси. "Цяла нощ не съм спала", ми каза тя и ми забрани да виждам "тази лека жена", предупреждавайки ме за опасностите, които подобни "авантюристички" представляват за доверчиви, почтени младежи като Сава и мен."

Стефан Груев, Спомени...1996.

На излет, Витоша, 30-те

1. Какво момичешко поведение харесват според този текст момчетата от 30-те години на 20-ти век?

2. Мислите ли, че подобно поведение е заплаха за консервативния морал? Как? Защо?

3. Съпоставете "либералните" разбирания на 30-те години на 20-ти век с "консервативните" представи на 19-ти век за телесно поведение на жените?

След Първата световна война, когато патриархалният морал е отживелица във всички големи градове на Югоизточна Европа, остатъците от неговото влияние се усещат върху трудността при изразяването на собствените чувства от страна на младите хора. Затова и момчетата, и момичетата търсят допълнителни изразни средства, които точно да предадат желанията и настроенятия на тялото. Обикновено младите хора все по-често прибегват до изразните форми на поезията, на любовните изображения на пощенските карти-

чки, на фразите от любовните романи и от появилия се звуков филм. Все по-често те се обръщат към китарата и мандолината

Както показва статистиката след Първата световна война в България и Словения не само броят на жените посещаващи библиотеки-те значително настига този на мъжете, но и техният интерес все повече се насочва от романа и поезията, които си остават фаворити в предпочитаните от жените четива, към философията, историята, психологията, социологията, към медицинските списания. Или наред с традиционните женски списания за домакинство, възпитание и мода, които удържат традиционната роля на жената като майка и съпруга, интересът на момичетата се движи към знания, разбулващи тайните на пола и желанията на тялото.

- Как е днес? Съществува ли още разлика между предпочитанията на момчетата и момичетата по отношение на развлекателните четива?

- Какви младежки списания четяхте някога и сега? Какви четива ви привличат днес най-много? Може ли да се говори за момчешки и момичешки четива, има ли такава разлика? Ако да, защо мислите, че се създава тази разлика, откъде идва тя?

Нека видим колко силно е било влиянието на срама и страха от собственото тяло, създадени от ценностите на патриархалното общество. Ето преживяванията на едно 15 годишно момче, станало по-късно известен български кинодеятел:

Източник 11. *"Ораторът ни разясни възможно най-подробно тайните, свързани с продължението на човешкия род. Послужихи с аналогични примери из живота на кокошките, гълъбите, конете... Не, ние, децата не сме били плод на никаква божия благос-*

ловия, а най-банални и груби, най-скотски контакти!

Бях потресен, засрамен, смазан, обиден, ядосан на родителите си. Прибрах се вкъщи и се хвърлих върху леглото си, облян в сълзи, разтърсван от ридания... Не зная доколко днес сме се придвижили забележимо в сексуалното възпитание на децата и внуците ни. Но знам, че в някои страни неизбежните открития, свързани с пола, се правят много естествено и безболезнено и за родителите, и за самите подрастващи. Издават се книжки, които въвеждат децата неусетно /и занимателно!/ в този нов за тях свят, улесняват ги да проникват без сътресения, без поражения върху крехката им психика във вълнуващите тайни на битието.

Но тогава /времето на 30-те.../ сексът представляваше истинско табу, което никой не се осмеляваше да прекрачи. Страхът, неопитността на родителите, лицемерието и равнодушието на обществото се бяха съюзили в името на мълчанието, на пълното и

тотално мълчание. Цялата грижа беше превърлена на Нейно Величество Улицата - улицата с нейното неповторимо дихание, познатото и непознатото в нея, с доброто и злото, което криеше в себе си, с многото си съблазни и тайни."

Б. Михайлов, *Имало едно време в София...*, 1995.

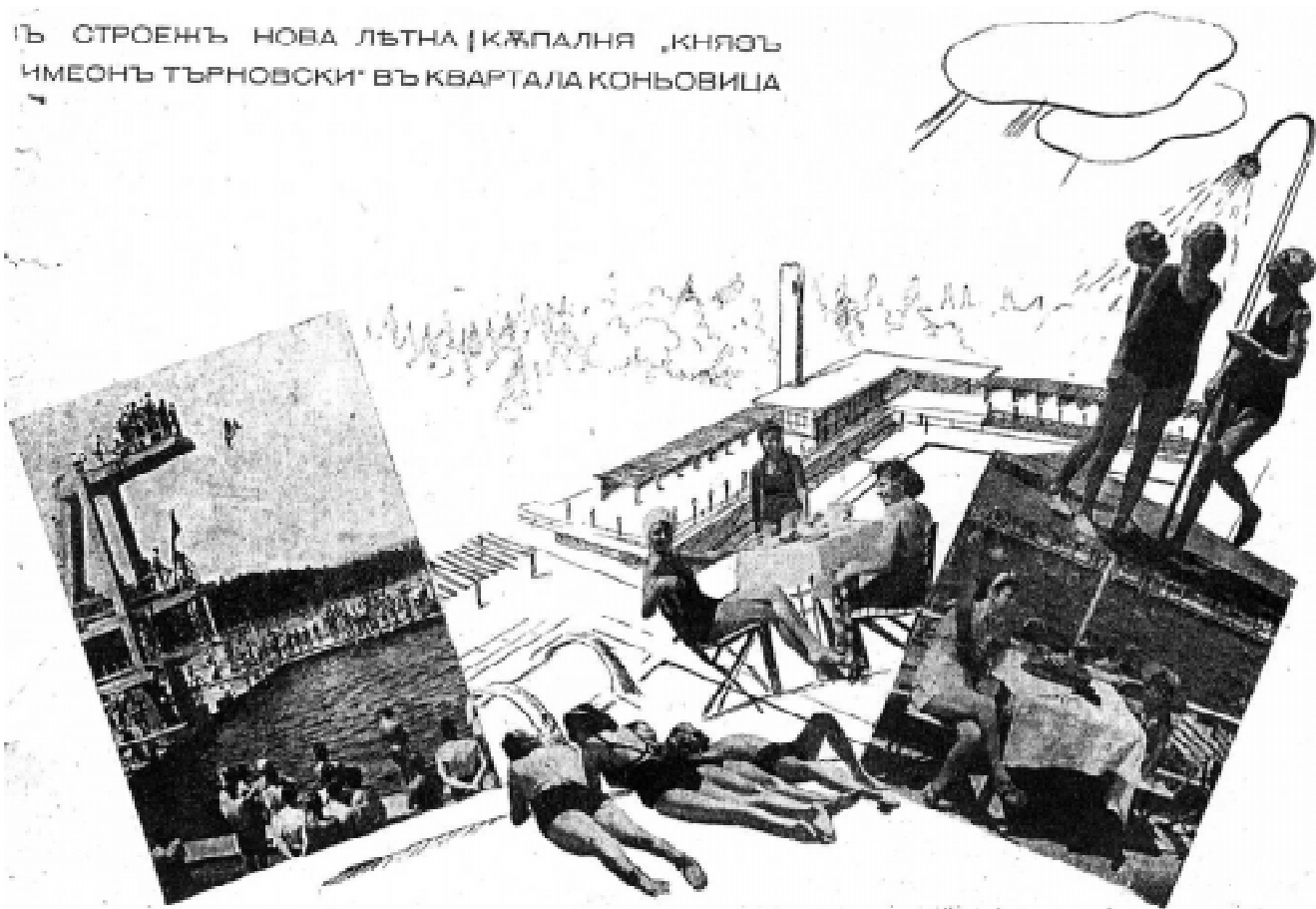
- Защо това момче се шокира от тези улични разкази? Какво той предпочита според вас?
- Как е днес? Кога и от кого вие научихте за "възпроизводството"? Бихте ли говорили в училище на тези теми?
- Каква е ролята на киното и телевизията за половото възпитание днес?

Принуждаването към съдържане на емоционалните прояви, както и срамът и страхът от желанията на собственото тяло, които контролират общуването между половете, се превръщат в навик за човека от онова време, та-

ка че той не може да им се противопостави и да освободи своето тяло, дори когато е сам в своя интимен свят. Обществените забрани ограничават половите желания, сексуалното общуване и любовното чувство както за мъжа, така и за жената в рамките на узаконения брак. В основни линии до Първата световна война семейството остава единственото легитимно място на сексуални връзки и изобщо на интимните преживявания за мъжа и жената. Извънбрачните отношения, предбрачната свободна любов не се толерират от общественото мнение и често се определят като греховни и от традицията на патриархалното общество, и от нормите на православната, католическата и ислямската религия.

Същевременно обаче се появяват нови явления, които играят значима роля за преодоляване на влиянието на старите обществени норми на поведение. Такова явление, например, е киното, което руши старите норми и

ПЪ СТРОЕНЪ НОВА ЛЪТНА КЪПАЛНЯ „КНЯЗЪ
ИМЕОНЪ ТЪРНОВСКИ“ ВЪ КВАРТАЛА КОНЬОВИЦА

Реклама на новата лятна къпалня, София, 30-те

разчиства пътя за възприемане и налагане на новото отношение към собственото тяло. Влиянието на киното върху въображението на хората от 20-ти век се оказва много помогъщо от това на романизирания литературен образ, заради визуалния ефект на кинематографичната картина. През 19-ти век в патриархалното общество "грабването на китката", "напиването на вода", "размяната скришом на погледи" са основната изразна форма на любовни чувства, докато в новата буржоазна култура на 19-ти и 20-ти век младите хора все по-често се обръщат към изображенията на пощенските картички, фразите от любовните звукови филми, белия лист за писма, за да изразят собствените си мисли, настроения, чувствени светове.

Източник 12. *"Бунтът срещу срама от физическата същност на тялото и срещу унаследените след векове норми за приличие се прояви и то доста предпазливо, чак след Първата световна война. Примерът, който няколко горди и смели софийнки дадоха, като излязоха да се къпят в открито море с опънато по тялото им майо, бе посрещнат с упреци и негодувание от всички страни. Радостта, която освободеното от дрехата тяло изпитваше от ласките на слънчевите лъчи и на морския зефир, се наричаше отворително, срамно и развращаващо удоволствие, а смесеният плаж се таксуваше като цинично безпъстество. Дори и 16 години по-късно тоя предразсъдък не беше изчезнал.*

Един летен ден на 1921 г., отивайки към посещения от няколко десетки мъже и жени единствен плаж при стария манастир "Св. Константин" срещнах тогавашния министър на правосъдието... Като си протегна ръката за поздрав той с гняв и възмущение ми каза:

- Абе К., какво е това възмутително, безобразно и скандално държане и как властта го търпи!?

- Как за какво държане? Не виждаш ли, че тук долу се къпят заедно мъже и жени?

- Та какво от това? Щом им прави удоволствие?

- Удоволствие ли? Никакво удоволствие не е това, а цял разврат!

На другия ден в обичайния за мен час се запътих към плажа... На няколко метра от стълбите ме стресна един суров глас: "Стой!" Пред мен въоръжен стражар.

- Забранено за мъже!

- ...Тук само жени могат да се къпят.

... Бунтът на министъра ми прозвуча като една починала извехтиялост".

Димо Казасов, Улици, хора, събития, София, 1968

- Какво е отношението на автора на този текст към патриархалния морал, разделящ пространствата на мъжки и женски?

- Кои са "бунтовниците" срещу този морал и неговите норми на поведение?

- Кои са новите места, където тялото се освобождава от консервативните традиционни норми на поведение?

Обобщителни въпроси:

- Нека си припомним как момчетата и момчетата общуват в патриархалното общество! Имаха ли те места, където да общуват свободно и да се опознават едни други?

- Сравнете местата и начините на вашето днешно общуване с това от миналото? Каква е голямата промяна в телесното поведение за последните 200 години?

- Кои са средствата и пътищата, чрез които младите хора започват да преодоляват нормите на патриархалната култура?

- Как те започват да се разбират със своите тела, да осъзнават и изразяват свободно своите желания?